

Križová cesta katolíkov v rumunskom Moldavsku

Lucia Laudoni

27. júna 2024 ✚ *Cirkev História*

Septimontium (z latinčiny, slávnosť siedmich vrchov) pripomína sedmoro pahorkov Ríma. Ale pohanské prsia mlieka nemali, a ak sa kde-tu objavil prameň zbožnosti, bol otrávený bludom. Večné mesto vyrástlo na siedmich vrškoch, Kristova Cirkev stojí na siedmich duchovných everestoch, ktoré predstavujú dary Ducha Svätého a sedem sviatostí.

„Veľkosť Ríma od dôb Augustových rástla ruka v ruke s kresťanstvom!“ zahrmel hlas filozofa Evanjelia na prahu veľkého prenasledovania za Marca Aurelia. Tieto slová údajne vyriekol biskup zo Sard Meliton a cituje ich Eusebius vo svojich *Cirkevných dejinách*.

Eusebiom otvára svoju monografiu *Řím a křestanství* nemecký profesor Theodor Keim. Hlásil sa k protestantizmu, napriek tomu prechovával k Rímu synovskú úctu, ktorú u dnešných protestantov nevidieť. Českí čitatelia sa s jeho dielom mohli zoznámiť v roku 1898, kedy vyšlo nákladom Jána Laichtera v Prahe.

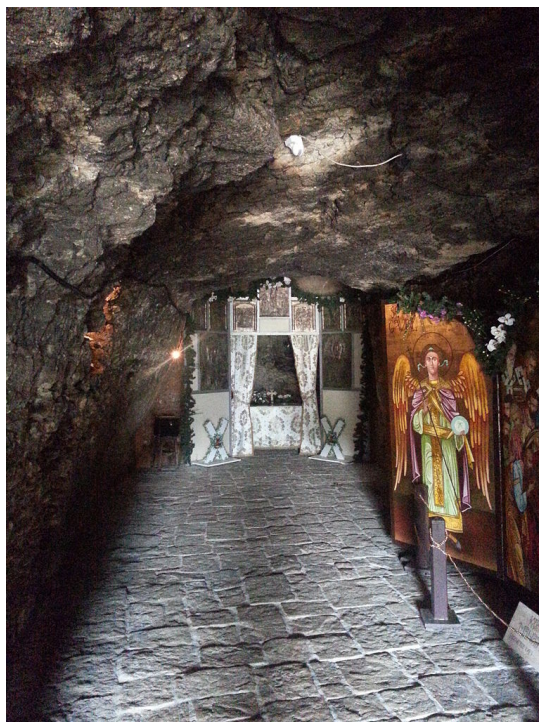
Keimova práca vzniká v čase, kedy historické a filologické odbory, ovládnuté nesvätou triádou Gibbon – Nietzsche – Mommsen, videli v kresťanstve len akúsi ideologickú kyselinu, ktorá rozleptala dušu antického Ríma.

Keim sa podujal zomlieť argumenty ateistov v mlyne historickej reality. „Len slepý fanatizmus mohol by povedať, že Rímska ríša stroskotala vinou kresťanstva. (...) Veľký skutok a veľký právny nárok bol v tom spečatený, že sa kresťanstvo stalo pánom svetového stavu,“ hodnotí Keim víťazstvo kríža nad Apolónovou veštiarňou a židovskou menorou.

Lud svätého Ondreja

Tieto rímske reálie, ktoré typicky archaizujúcim jazykom načrtnol Keim, úzko súvisia s etnogenézou rumunského národa. Mnohí si pamätáme, že na pultoch slovenských a českých kníhkupectiev sa v miléniovom roku 2000 objavila knižná syntéza *Dejiny Rumunska* pod editorskou taktovkou Kurta W. Treptowa. Práca má svoje slabiny, ale v konštatovaní, že rumunský národ sa zrodil ako kresťanský, sa nemýli.

Rímski kolonisti prichádzali do Dácie pod zástavou kríža. Meno a semeno novej viery zasievala na Balkáne aj rímska armáda a pokonštantínovský obrat tento proces len urýchlil. Podľa tradície, ktorá je rumunskom folklóre veľmi živá, bol prvým christianizátorom tejto oblasti svätý apoštol Ondrej.

Svätyňa v tzv. Jaskyni svätého Ondreja v župe Constanța, kde podľa tradície žil apoštol
Ondrej.

Zdroj: Statache Marian / commons.wikimedia.org

K svätoandrejskému dedičstvu sa v Rumunsku hlásia ako pravoslávni, tak aj katolícki kresťania. Rumunskí historici a etnológovia si všimli, že rímski katolíci z Moldavska (pod pojmom Moldavsko v tomto článku rozumieme historický región, ktorý je súčasťou rumunského štátu) sú nositeľmi najstarších tradícií odievania v tejto časti krajiny.

Odborníci identifikovali v mužskom kroji (*portul bătrânesc*, Eminescov jazyk prijal slovo *bătrân* z latinského *veteranus*) prvky dácko-tráckej a ilýrskej kultúry. Z toho vyplýva, že nemalá časť katolíckeho obyvateľstva západného obradu nie je výsledkom cudzích migračných vplyvov, ako sa pôvodne predpokladalo, a má v tejto zemi domovské právo vari od svätoandrejských čias.

Kroje rímskych katolíkov v historickom Moldavsku učarovali aj prvému mužovi modernej rumunskej historiografie, Nicolae Iorgovi, ktorý sa vyjadril takto: „Majú krásne, vysoké odevy.“ A nielen odevy – ak si môžeme dovoliť malú slovnú hračku – ale aj devy. „Ich ženy“, pokračuje Iorga, „si zahaľujú hlavy vo veľkých bielych rúchach.“ Žeby tu bola reč o rumunskej verzii španielskej katolíckej mantily?

Dejiny ukryté v piesňach

Do oblastí osídlených moldavskými katolíkmi vedú aj zvedavé kroky etnomuzikológov. Tí zapisujú staré katolícke piesne a koledy a porovnávajú ich s registrom pravoslávnych paraliturgických chrámových spevov (*pricesne*).

Duchovné piesne moldavských rímskych katolíkov sa podľa webu *Asrocatolic.ro* (*Asociația Romano Catolicilor* so sídlom v Bacău) vyznačujú archaickou tonalitou. Keď si odmyslíme nános hungarizácie, môžeme z nich ryžovať dácko-rímske zlato.

Otázka hungarizácie katolíckych veriacich v rumunskom Moldavsku je pre Rumunov žeravým uhlíkom, ktorý stále páli, a pre maďarskú historiografiu neželaným otlakom v topánke.

Viac svetla do tejto problematiky prináša profesor Dumitru Mărtinaș v diele *Pôvod Čángóov v Moldavsku (Originea ceangăilor din Moldova, 1985)*. Táto práca je hlavným zdrojom informácií v našom článku. Pokúsime sa o dôslednejšiu interpretáciu Mărtinașových záverov, ktoré ani po rokoch nestrácajú na aktuálnosti.

Hlavný oltár katolíckeho kostola v Solonețu Nou (Suceava).

Zdroj: Cezar Suceveanu / commons.wikimedia.org

Rumuni alebo Maďari?

Termín Čángóovia (rum. *ceangăi*) sa používa v konfesionálnom aj v etnickom zmysle. Tieto dve kategórie sa často zamieňajú a splývajú. Potvrďuje to aj rumunský polyhistor 18. storočia Dimitrie Cantemir, ktorý o moldavských katolíckych kresťanoch napísal, že sa hlásia k svojej viere podľa národa i podľa náboženstva („*se declară catolici după neam și după religie*“).

Sú moldavskí rímskokatolíci Rumunmi alebo Maďarmi? Profesor Mărtinaș odpovedá na túto otázku v prospech ich rumunskej etnickej bázy. Opiera sa o svedectvo latinského biskupa v Bacău Stanislawa Rajmunda Jezierského, ktorý v roku 1763 zaznamenal zvýšenie katolíckeho migračného fluxu v Moldavsku.

O nárast katolíckej populácie v tejto oblasti sa postarali Transylvánci: „Keďže sedmohradskí katolíci patria k uhorskej korune, Moldavci ich nenazývajú katolíkmi, ale Maďarmi,“ vysvetľuje dominikánsky biskup Jezierski.

Dumitru Mărtinaș skúmal aj dialekt moldavských rímskokatolíkov a dospel k záveru, že ich reč sa od pravoslávnych Moldavcov odlišuje. S prekvapením skonštatoval, že *modus loquendi* miestnych katolíkov vykazuje spoločné znaky s transylvánskou rumunčinou. To by znamenalo, že teória biskupa Jezierského o transylvánskom, resp. uhorskom pôvode moldavskej rímskokatolíckej komunity je správna.

Karty však dokonale zamiešal genetický výskum, publikovaný na stránkach Asrocatolic.ro: „Výsledky testov DNA dokazujú, že rímskokatolíci v Moldavsku sú potomkovia Dákov. Hlavné genetické markery v genóme Čángóov pochádzajú z populácie, ktorá žila na území Dácie od čias neolitu.“ Citovaný portál pracuje s databázou projektu EUROGEN (European Gene Mapping Program).

Ak budeme tieto dáta považovať za relevantné, môžeme skonštatovať, že moldavskí rímski katolíci sú „prapravnukmi“ tej časti romanizovaných Dákov, ktorá neprijala byzantskú formu kresťanstva a zachovala

si západnú latinskú liturgiu.

Interiér katedrály Nanebovzatia Panny Márie v metropole rumunského Moldavska, Iași.

Zdroj: Cezar Suceveanu / commons.wikimedia.org

Etnická rozbuška

Diskusia o etnickej príslušnosti Čángóov zašla až tak ďaleko, že sa ocitla na pracovnom stole Svätého Otca Pia VI. *Quid evenit?*

Ignác von Batthyány, biskup rímskej Cirkvi v budúcom korunovačnom meste monarchov zjednoteného Rumunska Alba Iulia a zakladateľ slávnej knižnice Batthyaneum, napísal pápežovi ostrý list. Žiadal v ňom stiahnutie talianskych misionárov z Rumunska a ich substitúciu maďarsky hovoriacimi klerikmi. Biskup Alby Iulie bol znepokojený z toho, že Taliani neovládajú maďarský jazyk, ktorým sa vraj dorozumieva majorita moldavských *christifideles*.

Pápežova odpoveď bola šalamúnska. Pius VI. dobre poznal moldavské reálie a bol si vedomý jazykovej príbuznosti medzi taliančinou a rumunčinou. V januári 1788 poslal Batthyanyemu *responsum*, v ktorom stálo, že talianski misionári sa nedopustili chyby a niet dôvodov na ich „odvelenie“ z Moldavska. Kážu a sponedajú v talianskom a rumunskom jazyku, ktorý je rodným jazykom väčšiny obyvateľstva, takže, *ubi est ratio rerum?*

Svätý Otec, túžiaci vyhovieť aj pastoračným potrebám maďarských veriacich, zdôraznil, že o maďarskú katolícku minoritu sa postará ostrihomský kardinál, poverený vyslať do moldavských krajov dvoch misionárov zo svojej jurisdikcie.

Pápež Pius VI. *expressis verbis* potvrdil románsky charakter moldavského rímskokatolíckeho obyvateľstva a rozhodol tak, ako rozhodol. Mal na zreteli potreby Rumunov i Maďarov, ktorých spájalo rovnaké katolícke rítus. Do sudu s etnickým pušným prachom však smerovalo priveľa ishier.

Fenyesevo zlyhanie

V apríli 1914 sa zmrákal k celoeurópskemu konfliktu. Maďarský novinár László Fenyese, korešpondent budapeštianskeho „krypto-bulvárneho“ denníka *Az Est*, či viedenského *Neue Freie Presse*, pricestoval v predvečer prvej svetovej vojny do Moldavska, aby dokázal maďarský pôvod Čángóov priamo *in situ*.

Aké bolo jeho sklamanie, keď sa všetci Čángóovia, s ktorými hovoril, prihlásili za Rumunov! Fenyese nenašiel pochopenie ani u miestneho rímskokatolíckeho kňaza, ktorý ho vydal úradom, obviňujúc ho z promaďarskej

agitácie... Túto a ďalšie málo známe kapitoly z relatívne nedávnych dejín moldavských katolíkov odhaľujú portály Asrocatolic.ro a Historia.ro.

Otázky vzbudzuje aj ďalší lokálny jazyk, označovaný ako *ceangăiesc*, ktorý sa však používa len v niektorých malých obciach a *de facto* zaniká. Traduje sa orálne, bez normatívnej písomnej formy, čo situáciu nijako neuľahčuje...

Jazykovedci hodnotia *ceangăiesc* ako zmes maďarských a rumunských slov a latinských kultizmov – súčasť pestrej balkánskej jazykovej záhrady.

Elegantná lurdská jaskyňa pri katedrále v Iași.

Zdroj: Cezar Suceveanu / commons.wikimedia.org

Počiatky latinskej cirkevnej organizácie

Dejiny rímskokatolíckych komunít v Rumunsku sa nezačínajú ani v osemnástom, ani v dvadsiatom storočí. Historik Neagu Djuvara sa priklonil k názoru, že zakladateľ Valašského kniežatstva, *domnitor* Basarab I *Întemeietorul*, bol rímskym katolíkom. Vedecké fórum sa v minulosti otriasalo diskusiami, či v žilách otca basarabovskej dynastie kolovala kumánska krv.

Basarabov syn Nicolae Alexandru si zachoval lojalitu voči pápežovi a v meste Curtea de Argeș vraj založil rímskokatolícku diecézu, ktorá sa pod vplyvom kultúrno-geografických turbulencií neskôr transformovala na pravoslávnu eparchiu.

Je známe, že pápež Gregor IX. v roku 1227 skutočne založil diecézu Milcovia, ktorá sa považuje za najstaršie biskupstvo latinskej Cirkvi na moldavskej pôde (tzv. Valachia Minor). Jej presná lokalizácia je predmetom dohadov. Pravdou je aj to, že na začiatku existencie biskupstva stojí konverzia kumánskych veľmožov, ktorých pokrstil v rieke Milcov arcibiskup zo Strigonia (dnešný Ostrihom).

Dni diecézy Milcovia boli zrútané v roku 1241. Tatári vyplenili katedrálu a pripravili o život takmer deväťdesiat mníchov... Sedem rokov predtým, v roku 1234, si v pápežskom *breve* môžeme prečítať, že miestni rímski katolíci sa miešajú s orthodoxnými Valachmi a tvoria spolu jeden ľud (*gens una*).

Svedectvo biskupa Bandiniho

Na začiatku inštitucionalizácie rímskej Cirkvi v podunajskej oblasti v 13. storočí stáli františkánski a dominikánski mendikanti. Z pravoslávnych kruhov sa však ozývajú hlasy, že stredovekí mendikantskí rehoľníci nainplantovali západnú ratolesť do moldavskej pôdy umelo. Čo na to cirkevné dokumenty?

Množiac sa prípady konverzie miestnych katolíkov na východné pravoslávie trápili aj rímskokatolíckeho arcibiskupa v Bacău s bosnianskymi koreňmi Marca Bandiniho. Jemu sa pripisuje súpis farností západného – latinského obradu v Moldavskej provincii, ktoré podliehali Bandiniho administrácii (*Visitatio generalis omnium ecclesiarum catholicarum romani ritus in Provincia Moldaviae*), dielo je známejšie pod kratším názvom *Codex Bandinus*.

Bandini sa v marci 1648 zmieňuje o tom, že mnohí moldavskí pravoslávni sú vlastne bývalí katolíci, ktorí z rôznych dôvodov prijali pravoslávie. Niet sa čo čudovať, prečo toľko Rumunov kultúrne i duchovne inklinuje k Rímu. Sú to (tak píše arcibiskup Bandini) „pravoslavizovaní“ katolíci, ktorých to „ťahá“ domov...

Kaplnka v solných baniach v mestečku Cacica.

Zdroj: Tamasz Kuran / commons.wikimedia.org

Husiti v Moldavsku?

Interreligiózná situácia v tejto oblasti nebola nikdy stabilná. Dobrým príkladom tohto neblahého *statu quo* je obec Cotnari, ktorá leží necelých 60 km od metropoly historického Moldavského kniežatstva Iași a v 17. storočí bola významným katolíckym centrom.

Obyvateľstvo sa preslávilo vinohradníctvom, hoci pôvod názvu obce naznačuje, že sa mohlo žiť aj spracovaním bavlny (v starej francúzštine *cotoun* – bavlna). Aby to bolo ešte pestrejšie, označenie *cothurnarius* v stredovekých matrikách patrilo obuvníckemu majstrovi...

Tzv. Cibinské tabuľky (*Efemeridele Cibunului*) zaznamenávajú, že okolo roku 1420 prúdili do tejto oblasti husiti, ktorí utekli z Čiech pred rekatolizačnou politikou Žigmunda Luxemburského. Českí kacíri si získali priazeň miestnych Sasov a Maďarov.

Za vlády gréckeho filoprotostanta Iacoba Heraclida Despotula svietila husitom šťastná hviezda. Heraclid sníval o zjednotení luteránskej a kalvínskej frakcie a favorizácia heretikov z jeho strany mala na život moldavských katolíkov negatívny vplyv.

Situácia sa zmenila až v druhej polovici 16. stor., kedy na moldavský trón nastúpil Petru Chromý (rum. *Șchiopul*). Hoci vyrástol na osmanskom dvore v Istanbule, kríval a trpel zdravotnými problémami, živo sa zaujímal o katolícku vieru.

Zakladal aj pravoslávne svätyne, napríklad monastier Galata, no pápežské semienko v ňom neprestalo klíčiť. Petru Șchiopul radikálne potláčal prozelytické aktivity moldavských protestantov. To bol definitívny koniec husitskej epizódy v Moldavsku.

Petru Șchiopul bol potomkom pravoslávneho rodu, zomrel ako katolík.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Epilóg

Șchiopul bol skôr introvert a vysoká politika mu veľa nehovorila. Vzdal sa trónu a s manželkou odišiel do exilu v severotalianskom Bolzane. Jeho syn Ștefăniță miloval Dolomity a nikdy sa nestal moldavským kniežaťom. Bol vychovaný ako zbožný katolík a navštevoval jezuitský seminár v Innsbrucku. Ktovie, čo všetko by Ștefăniță dokázal, keby v roku 1602 nezomrel na tuberkulózu...

Petru Șchiopul nebol jediným moldavským kniežaťom, ktorý paralelne podporoval pravoslávnych aj katolíkov. Ku katolíckym hodnotám mal blízko už moldavský turkobijca Ștefan Veľký (rum. *Ștefan cel Mare*). Tento pravoslávny svätec dostal vysoké pápežské vyznamenanie, zvyčajne udeľované len katolíckym pomazaným hlavám. Životnému príbehu svätého Ștefana Veľkého a jeho vzťahu ku katolíckej Cirkvi sme venovali tento článok: <https://christianitas.sk/bojovnik-so-zlatou-ruzou/>

Medzi moldavskými katolíckymi – najmä medzi tými, ktorí sa v súčasnosti hlásia k maďarskej kultúre – sa teší obľube aj svätý Ștefan I. Uhorský (rum. *Ștefan I al Ungariei*). Kráľ Ștefan zomrel ešte pred tragickým rozkolom medzi Východom a Západom a pravoslávne komunity jeho svätosť nespochybňujú.

Moldavsko dalo všeobecnej Cirkvi aj vzácnu mučeníčku panenskej čistoty – blahoslavenú Veroniku Antalovú, ktorú sme našim čitateľom predstavili v nasledovnom článku: <https://christianitas.sk/mucenicka-cistoty-z-kukuricneho-pola/>, pričom slovenské modlitby k blahoslavenej Veronike, ktorá zomrela za ideál zasväteného panenstva, nájdete tu: <https://christianitas.sk/modlitby-k-blahoslavenej-mucenicke-cistoty-veronike-antalovej/>

Moldavskí katolíci, po stáročia verní latinskej liturgii, si prešli vlastnou krížovou cestou. Žili v tieni väčšinového pravoslávnia, kameňovaní protestantským prozelytizmom a maďarským nacionalizmom. Splnilo

sa na nich to evanjeliové – neboj sa, maličké stádo. „*Noli timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.*“

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/krizova-cesta-katolikov-v-moldavsku/>